

Erik Sigsgaard og Hugo Hørlych Karlsens kronik "Det uovervågede menneske" i Politiken den 4. december 2006 - skrevet ud fra bogen **Det dobbelte barn**

Det uovervågede menneske

Af Erik Sigsgaard og Hugo Hørlych Karlsen

Politikens Kronik 2. januar 1967 hed 'Den store leg'.

Den var skrevet af børnelægen Svend Heinild, der som læge havde med 'afvigerbørn' at gøre. Han skrev blandt andet:

»»Det gælder om at finde på nyttig og hensigtsmæssig fritidsbeskæftigelse for børn og unge«, hedder det i vore dages velmenende sprogbrug.

Men et er fornødent. Bliver man berøvet muligheden for at forsvinde ud i sine egne vildmarker som barn, så går det formentlig ud over evnen til at leve livet som voksen.

»Steffen går helst i sin egen verden og har svært ved at komme ud af den. Hans udtryk er som oftest indadvendt, og øjnene er rettet mod jorden. Tit går han planløst rundt på legepladsen«.

»Torben er indadvendt og stille, der kan være noget knugende over ham«.

»Når Steen falder i staver, er han vanskelig eller umulig at komme i kontakt med. Prøver man alligevel at trænge ind på ham, skriger han angst og tager sig med hænderne til ørerne for ligesom at holde vore ord ude«.

»Rosa virker meget sart, også psykisk, og giver op over for den mindste vanskelighed«.

»Arnold har lige fra første under-klasse gjort indtryk af at være meget ængstelig og tilbageholdende. Man savner hos ham den friskhed og frejdighed og det gå-på-humør, som sædvanligvis findes hos drenge i hans aldersklasse«.

»Jens klarer sig trods udtalt slaphed hæderligt i skolen«.

»Jacob kan vanskeligt koncentrere sig om et stykke arbejde, hele tiden skal der pilles, fingereres eller snakkes med sidemanden«.

Samtlige disse børn er normalt begavede, de falder efter mit skøn alle inden for det normale variationsbredde. Citaterne er ordrette. Samtlige børn er henvist til 'behandling', fordi de ikke er, som de skal være. Institutionerne, børnehaver og skoler, som har afgivet de anførte beskrivelser, er blandt vort samfunds ypperste.

Tak Deres Gud, kære læser, at det dog endnu ikke er sådan, at vi voksne efter at have opnået alder og embede skal underkastes en vurdering efter de anførte retningslinjer. Men man skal ikke føle sig helt sikker på, at det ikke bliver sådan i fremtiden«.

Det stod der i 1967. Nu lever vi i fremtiden.

I den frie leg, den store leg, som Svend Heinild kaldte den, fordobler barnet sig og bliver dermed et sammenhængende menneske. Forhindres legens fordoblinger i de fantaserede legeverdener, kan barnet blive et menneske uden indre sammenhæng og med manglende social kontakt. Legens særverden er med til at skabe kontakt mellem barnets indre liv og dets ydre verden. Den fri leg skaber integritet, liv, lyst og latter.

Og så er legen dog truet mere end nogensinde – af de stadig flere timer i institutioner og skoler og af politikere, der hævder, at børn bedst lærer, når de bliver undervist, og derfor bliver de undervist mere og mere og tidligere og tidligere. Netop det og fjernelsen fra almindeligt voksenliv truer børns læring og livskvalitet. De regerende politikere prøver desuden med kontrolforanstaltninger og test at tvinge pædagogen/læreren til at møde barnet med en faglig-pædagogisk plan, der overvåges af overordnede, statslige instanser.

Den faglig-pædagogiske plan forbundet med det vilkårlige netværk, som test er, forhindrer, at pædagogen/læreren kan gå ind på børnenes individuelle konflikter og betingelser. Den stiller pædagogen/læreren selv i en kontrolleret afmagtsposition og forværrer derfor problemet.

Voksne mennesker, der skal teste og kontrollere, som der politisk lægges op til nu, bliver mere og mere netop selv underkastet vurderinger af kontrollanter på den måde, som Svend Heinild forudsagde det som et fremtidigt skræksscenario. De måles og vejes på, om de lever op til reglerne og de resultater, som testene forlanger. Under den form for statsligt formynderi begrænses både de voksnes og børnenes selvmyndighed og frihed. Dette forhold er nok en af de væsentlige årsager til pædagogers og læreres strejker i dette år. De vender sig mod umyndiggørelsen.

Institutionalisering er endnu et ikkeord. Det kan ikke slås op ret mange steder. Der findes ingen officielle tal for institutionaliseringens omfang, men for dagens børn og unge kan den anslås til 30.000 timer – fra vuggestue over folkeskole til ungdomsuddannelse, fire gange så meget, som da Heinild skrev sin Kronik i 1967. Tidligere tiders 'mor, vi går lige ud og leger' - børn er kommet 'ind at sidde' – med dårlig form og ofte fedme til følge. Den store forstoling, kalder småbørnsforskeren Lise Ahlmann det. Det er med andre ord ikke kun cola, børn bliver tykke af, selv om man skulle tro det, når man følger den offentlige debat.

Der er forskel på institutionerne, men lighederne er mere fremtrædende. Livet inden for murene er typisk skemalagt og voksenstyret, nogle steder dog meget mindre end andre. 'Vi går ud' er – institutionslogisk nok – blevet til 'må vi gå ud?'.

Institutionslogikken fører også nemt til, at lysten erstattes af pligten. 'Jeg vil gerne' bliver til: 'Du skal'.

Børn elsker at hjælpe til. Den voksne fristes til at sige: Nej, I fik lov i går, i dag skal nogle andre have lov. Efterhånden bliver det til, at når det er deres tur, har de ikke ret til at hjælpe. Det forventes, at de gør det, og det ender med at blive en pligt. De voksne begynder at tro, at når børn vænnes til, at de skal hjælpe, bliver de mere tilbøjelige til at hjælpe spontant. Men da nogle 6-årige udtalte, at det værste i børnehaven var, når man skulle hjælpe de små, blev personalets øjne åbnet for, at kravet om at skulle hjælpe kunne skade eller ødelægge børnenes spontane tilbøjelighed til at ville hjælpe.

Det institutionelle 'skal hjælpe' skader børnenes iboende 'vil hjælpe', ligesom 'skal læse' kan skade 'vil læse', og 'skal tegne' kan ødelægge lysten til at tegne.

I 1784 hed det i fundatsen for en af Danmarks første skoler, at børnene i begyndelsen kun skulle gå i skole en time om dagen – for at de skulle bevare deres »Munterhed«. I dag findes ordet munterhed ikke i Retskrivningsordbogen, mens ordet pligt findes i 11 forbindelser. Ingen skoleplan foreslår skoletiden nedsat til en time daglig af hensyn til børnenes munterhed. Tværtimod.

Der tales sjældent om at bevare noget hos børn/unge, men om at ændre på dem eller tilføre dem noget. De skal 'udvikles', 'lære' dette eller hint eller 'behandles'. Når de voksne pædagoger eller lærere imidlertid skærer ned på skal'erne og giver plads til lysten, begrænser de institutionens institutionalisering.

I en børnehaveklasse sagde lederen: »Når vi skal ud på legepladsen, lærer vi børnene at gå på række, to og to sammen. Børnene skal nemlig også lære at høre efter, hvad vi siger, og de skal lære, at der er regler og grænser«.

Det er imidlertid naturligt for et barn at gå eller løbe i sin egen takt sammen med et andet barn eller alene – efter eget valg. Sådan foregår det, når børn er hjemme og løber ud at lege. I denne børnehaveklasse er disse elementære friheder sat ud af kraft. I stedet er der lavet en unødvendig regel for at opdrage.

Institutionslogikken fører til flere og flere regler og nu også påbudte test og mindre og mindre frihed. Den personalegruppe, der forstår det, vil så vidt muligt undgå at lave flere regler og undgå at bruge formelle test og i stedet afskaffe så mange som muligt. De ved, også fra sig selv, at både store og små mennesker helst selv vil bestemme, om og hvem de vil holde i hånden, og hvad de vil lave og med hvem. De ved også, at de ikke behøver opfinde regler, for at børnene kan lære, »at der er regler og grænser«. Ethvert nutidsbarns liv er fyldt med regler, normer, krav. Hvor gårsdagens barn hjemme kunne sove, til det vågnede, og gå ud at lege, når det havde lyst, er dagens

barneliv skemalagt og voksenreguleret, fra vækkeuret kimer, til institutionen forlades.

I det institutionaliserede samvær fremhæves ofte pligt og konsekvens. Vi finder det imidlertid væsentligt at skelne mellem pligt og forpligtethed.

Der er forskel på: 'Du skal gøre det!' (pligt) og: 'Vi skal have det gjort!' (forpligtethed). En verden til forskel.

'Konsekvens' er et af regelrytternes favoritord. Begrebet konsekvens har vi begge altid opfattet og erfaret som en barriere, man sætter op over for børnene. Når voksne snakker om konsekvens, er der tale om, at børnene lukkes ude. Konsekvens er en mur, voksne gemmer sig bag, samtidig med at det er en bastion, hvorfra den voksne udøver vilkårlighedens magt – vilkårlig, fordi det er den voksne, der sætter præmisserne og vælger, hvad konsekvensen skal bestå af. De konsekvensorienterede er ofte uden autoritet, men til gengæld autoritære – som det er tilfældet i dagens herskende politik.

Opmærksomhed og koncentration er anderledes brugelige begreber og kan frugtbargøres både med henblik på voksne og børn – at man åbner for opmærksomheden, at man giver tid til og rum for koncentration, interesse, indleven og medleven.

Og i stedet for konsekvens kunne man tale om konsistens. Konsekvens er en ydre, vilkårlig tvangsform. Konsistens er en sammenhængende dobbeltbevægelse.

Den ene bevægelse tilhører det indre i det enkelte menneske og er forbundet med selvnærvær, en indre følelse af liv og opmærksomhed. Et menneske kan have konsistens. Der er noget, der er mig, og som hviler i sig selv og udvikler sig hele tiden, er selvberørende og samtidig i kontakt med andre.

Den anden bevægelse tilhører det ydre, situationen som helhed og er forbundet med det sociale. En situation, et socialt rum, en opgave har konsistens. Der er noget, som kendetegner situationen, lukker den om sig selv og samtidig åbner den for handling og bevægelse.

Mærker den voksne en konsistens i sit eget indre og i situationen, er det en forudsætning for at se andres iboende konsistens og respektere den, møde den i det kooperative rum, så hver persons særlige, individuelle form for konsistens kan indgå i kontakt med situationens konsistens.

Forholdet til institutionerne, deres form og indhold, og opfattelsen af barnet, legen og undervisningen vil i stort omfang afhænge af det menneskesyn, man har. Der er to almindelig forekommende menneskesyn: Mennesket er nu engang, som det er, og: Mennesket er, hvad det bliver gjort til.

Det første er oftest et mørkt syn. I religiøs ikklædning lyder det, at mennesket er syndigt og kun har Guds nåde at håbe på. I ikke-religiøs udlægning kan det lyde: Giv to mennesker 100 kroner hver. Snart har den ene 200, den anden ingen, og sådan vil det altid være. Eller: Krige har der været, lige så længe der har været mennesker, og sådan vil det altid være.

Ifølge denne opfattelse kan man ikke lave samfundsforholdene om. Prøver man at skabe mere lighed, vil menneskene på grund af deres natur genskabe uligheden. Den opdragelse, der bygger på dette menneskesyn, bliver autoritær, tilpassende, som i dagens herskende borgerlige politik. Det andet forklarer menneskelig elendighed med ydre faktorer: Han eller hun har været udsat for rundkredspædagogik. Den eller den er sådan på grund af smagsdommers indflydelse. Ifølge denne opfattelse er mennesket en klump ler, der kan formes til hvad som helst. Pædagogisk fører det til teknificering af uddannelsen og opdragelsen: Hvis vi blot planlægger, underviser og evaluerer effektivt og teknisk nok, kan vi få det 'menneskemateriale', vi ønsker.

Det er værd at fremhæve, at det var samme opfattelse, der lå bag de legeindgribende og legekorrigerende pædagogikker inden for den sovjetiske legepsykologi og den strukturerede pædagogik.

Den nuværende borgerlige regerings politik på børne- og undervisningsområdet med autoritære regler, overvågninger og test, som også Socialdemokraterne

synes at gå ind for, ligger hermed i direkte forlængelse af den sovjetmarxistiske indgrebspædagogik, der for længst har vist sine ødelæggende virkninger.

De læreplaner, som den daværende borgerlige undervisningsminister Ulla Tørnæs (V) indførte i 2002, faldt stort set sammen med de såkaldte marxistiske pædagogers tanker fra 70'erne. Og denne 'marxistiske' indgrebspædagogik føres altså videre i dag af de borgerlige og Socialdemokraterne ud fra et forenklet menneskesyn og en autoritær tænkning, der på en gang – og meget modsigelsesfuldt – siger, at mennesker er ulige og skal forblive sådanne, og at mennesker formes og derfor skal styres.

Det er imidlertid med menneskesyn som med så meget andet: Det er ikke et rent enten-eller, men også et både-og. Mennesket er, som det er – i visse henseender – og det er, hvad det bliver gjort til – inden for visse grænser.

En ting er afgjort: Mennesker kan ikke lide indespærring, overvågning, kontrol. Det gælder indespærring i et rum og indespærring i eget land som palæstinenserne indesluttet af israelske kolonier og militær, apartheidområderne i det tidligere Sydafrika og østtyskerne i Sovjetunionens tid, hvor vi oplevede voksne mænd græde over, at vi kunne rejse videre, mens de var lukket inde bag grænserne. Og i dag: Børnene, der lider, hvis institutionaliseringen bliver total og autoritær, styret af umyndiggørende regler og test, som lægges ned over børn, pædagoger og lærere fra statens side.

Mennesker kan ikke leve totalt isoleret i længden. Det ved torturbøddler. Mennesket er altså socialt og vil samtidig i det mindste have en vis frihed og dermed hørende selvmyndighed. Det kæmper for at bevare drømmen og håbet om medmenneskelig varme, social kontakt – frihed, selvstændighed, egenværdi. Hvis det ikke er aldeles undertrykt og ødelagt, vil det søge at virkeliggøre drømmen og realisere håbet gennem at ændre de betingelser, det lever under. Som pædagogerne og lærerne, der strejkede.

Mennesker lever sammen. De skaber samfund. Og samtidig skabes de af de samfund, de lever i.

Nordøsten Nordosten Books

www.nordosten.dk

Mennesket er altså, som det er. Men det er også, hvad det bliver gjort til. Disse to menneskesyn bliver sande, når de smelter sammen til ét udsagn og samtidig suppleres med det tredje: Mennesket er, hvad det gør sig selv til.

Og barnet gør sig selv til et livsdueligt menneske gennem den frie leg. Den frie, uovervågede tid – som ikke kun børn, men også voksne søger som del af det fælles liv.

Svend Heinild kunne i 1967 advare mod den undertrykkelse og udskillelse af børn, der lå i »vore dages velmenende sprogbrug« om »at finde på nyttig og hensigtsmæssig fritidsbeskæftigelse for børn og unge«.

I dag er det på vej til at blive en statsovervåget detailstyring af børn og voksne under institutionaliseringens dække og med fremhævelse af undervisning og test på bekostning af det sociale, kreative, individuelle og selvmyndige. Og resultatet er givet: mere undertrykkelse og udskillelse af både børn og voksne.

Men Danmark er også landet med en anden, friere og skabende tradition, hvor en folkeskole har 'fredet' børnene og deres tid, mens andre har indført flekstid, så der er blevet lidt færre skal'er i børnenes liv.

Danmark er også landet, hvor der findes institutioner, hvor de voksne gerne leger med børnene, hvor de skærer ned på skældud'erne, og hvor de planlægger – ikke børnenes, men de voksnes tid, så børnene både kan knytte sig til og lege frit.

Kilde:

<http://politiken.dk/debat/kroniken/ECE207985/det-uovervaagede-menneske/>

Link til [Det dobbelte barn](#)